

Tanzimat'ın başarısız girişimi: ilk Orman Müdürlüğünün kuruluşu ve kapatılma süreci

Unsuccessful attempt of the Tanzimat: The process of foundation and closure of the first Forestry Directorate

Erhan KILIÇ*

İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü, İstanbul

Sorumlu yazar:
Erhan KILIÇ

E-mail:
erhankilic@ogm.gov.tr

Gönderim Tarihi:
04/10/2021

Kabul Tarihi:
10/11/2021

Bu makaleye atıf vermek için:
Kılıç, E. 2021. Tanzimat'ın başarısız girişimi: ilk Orman Müdürlüğünün kuruluşu ve kapatılma süreci. Ağaç ve Orman, 2(2), 52-61.

Özet

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nde yeni bir devir başlamış ve Tanzimat'ın amacına uygun kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda 1840 yılında orman layihası çıkarılmış ve ilk Orman Müdürlüğü kurulmuştur. Tüfenkhane eski müdürü Ahmed Şükrü Bey ilk orman müdürü olarak atanmıştır. Ardından taşraya da orman müdürü ve memurları gönderilmiştir. Ancak ormancılığın kurumsallaşmasıyla birlikte kereste, odun ve odun kömür fiyatlarının artması büyük bir memnuniyetsizliğe sebep olmuştur. Sorunun çözümü için bir komisyon kurulmuş ve orman bölgelerinde tahkikat yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda taşra orman memurlarının üreticiden dağ hakkı ve kum hakkı gibi usulsüz ücret talep ettikleri anlaşılmıştır. Tahkikat sonrasında orman memurlarının görevine son verilmiş ve ormanların yönetimi taşra yöneticilerine devredilmiştir. Tanzimat'ın başarısız girişiminden yaklaşık 15 yıl sonra, Fransa'dan uzman davet edilerek ormancılık eğitimi, mevzuat çalışması ve saha araştırmaları yapılmıştır. Ardından 1867 yılında kurumsallaşma çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Bu tarihten sonra orman teşkilatı, Orman Umum Müdürlüğü ve Orman Genel Müdürlüğü isimleriyle faaliyetine günümüze kadar devam etmiştir. Türkiye'de ormanlar, devlet ve halkın karşı karşıya geldiği sorunlu alanlardır. Yanlış ve erken adımlar halkın devletine küstüğü ve kolayca unutmadığı sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda ilk Orman Müdürlüğü, şartlar olgunlaşmadan ve tepeden inme şekilde açılmasının yanında halk ile doğru bir bağ kuramaması nedeniyle başarısız olmuştur.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Osmanlı ormancılığı, ormancılık tarihi, Orman Genel Müdürlüğü, ormancılık politikası

Abstract

With the Tanzimat edict, a new era began in the Ottoman Empire, and institutional and legal arrangements were made in accordance with the purpose of the Tanzimat. In this context, the Forest Charter was issued in 1840, and the first Forestry Directorate was established. Ahmed Şükrü Bey, the former director of the Tüfenkhane, was appointed as the first forestry manager. Then, forestry managers and officers were sent to the countryside. However, with the institutionalization of the forestry, the increase in the prices of timber, wood, and charcoal over time caused great dissatisfaction. To solve the problem, a commission was set up and an investigation was carried out in forest area. The investigation revealed that provincial forestry officers demanded illegal payment, such as mountain rights and sand rights, from producers. After investigation, those officers were fired, and the management of forests was assigned to provincial administrators. About 15 years after the unsuccessful attempt of the Tanzimat, forestry training, legislative work, and field research were carried out by inviting experts from France. Then, institutionalization effort was resumed in 1867. Since then, the forestry organization has continued its activities under the names of Forestry Administration, Public Directorate of Forestry, and General Directorate of Forestry. The forests in Turkey are problematic areas where the state and the public encounter. Wrong and too early steps lead to the consequences that offend the public against the state and are not easily forgotten. As such, the first Forestry Directorate failed because it could not establish a correct connection with the public, in addition to its foundation with a top-down approach under unfavorable conditions.

Keywords: Ottoman, Ottoman forestry, history of forestry, General Directorate of Forestry, forestry policy

1.Giriş

Orman, insan emeği olmadan da doğup gelişebilen bir varlıktır. Bu sebeple ormanlar çoğunlukla ortak mülk olma özelliğini korumuştur. Ağırlıklı olarak odun temini, hayvan otlatma, avlanma vb. ortak ihtiyaçlar için kullanılan ormanlar zamanla hukuki koruma altında ve teknikle yönetilmeye başlanmıştır (Guinier, 1957).

Osmanlıların, ormanlarla ilişkisi Kuruluş Dönemi kadar eskidir. Domanıç ve Söğüt arasındaki ormanları yaylak ve kışlak olarak kullanan Osmanlılar, ormanlık olan bu yöreyi elinde tutmak için tekfurularla çatışmıştır (Lamartine, 2008). Zira yarı göçebe şekilde yaşayan bir topluluk için yurt tutmak hayati bir meseledir.

Osman Bey, yörede söz sahibi olduktan sonra adet olduğu üzere pazarda satılan her üründen vergi almıştır. İlk pazar kanunu şu şekilde belirlemiştir: “*Her kim bir yük satarsa iki akçe versin, eğer satmazsa hiçbir şey vermesin.*” Aynı şekilde pazara getirilip satılan her orman ürününden de benzer vergiler alınmıştır (Kutluk, 1948; Yavuz ve Saraç, 2003).

Osmanlı Beyliği kara sınırlarını genişletip denizlere dayandığında orman ürünlerine olan talep daha da artmıştır. Yıldırım Bayezid, 1390 yılında Saruca Paşa’yı kapudan-ı deryalık¹ görevine getirerek Gelibolu’da bir deniz üssü kurmakla vazifelendirmiştir (Bostan, 2008). Bu tarihten sonra fetih yoluyla elde edilmiş miri (devlet hazinesine ait) ormanların bir kısmı askeri ihtiyaçların temini için donanmaya tahsis edilmiştir. *Ocaklık* olarak tabir edilen bu ormanlardan kereste dışında katran, zift ve reçine üretilerek tersanenin ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca kamu binalarının tamirati ve İstanbul şehrinin yakacak ihtiyacı da yine bu ormanlardan sağlanmıştır (BOA.MAD.d.5018).

Osmanlılar, mevcut ormanlarını gayet stratejik bir şekilde kullanmıştır. İmparatorluğun odun ve keresteden mahrum bölgelerinin ihtiyaçları, ülkenin diğer yerlerindeki zengin ormanlardan tedarik edilerek yönetim gücü pekiştirilmiştir. Toroslardan Mısır’a ve Maraş dağlarından Basra Körfezi’ne çok miktarda kereste gönderilmiştir (White, 2020). 1571 yılında İnebahtı’da alınan ağır yenilgiye rağmen kısa süre içerisinde Osmanlı donanması tekrardan tesis edilebilmiştir. Osmanlı’nın sahip olduğu lojistik üstünlüğü sonlandırmak için İspanyol ve Venedikli askeri uzmanlar Osmanlı ormanlarının yakılmasını dahi önermiştir (Agoston, 2013).

Osmanlı’da askeri ve kamusal ihtiyaçların temini için ayrılan yerlerin dışında kalan tüm ormanlar, İslam hukuku ve sosyal devlet anlayışı doğrultusunda halkın ihtiyaçlarını ücretsiz bir şekilde karşılayabileceği *cibal-i mübaha* ormanları olarak kabul edilmiştir. Ormanlardan mamulat (kereste), mahrukat (yakacak odun) ve mahsulat (odun dışı orman ürünleri) olmak üzere üç ana başlıkta üretim yapılmıştır (Kılıç, 2018). Bu ürünler şayet ticari maksatla üretilmiş ise mutlaka rüsuma (vergiye) konu edilmiştir. Rüsum, ürünün cinsine, miktarına ve taşınacağı mesafeye göre değişiklik göstermiştir (Düstur, 1876). Vergisi ödenmiş olsa bile hiçbir orman ürününün

devletin izni olmadıkça dışarıya satılması söz konusu olmamıştır (İnalçık, 2017).

Osmanlılar kendilerinden önce hüküm sürmüş devletlerin başta vergi gibi birçok faydalı uygulamasını alıp kolaylıkla kullanmıştır (Kazıcı, 1986). Roma Dönemi’nde, “*regia silva*” olarak ayrılan imparatorluk ormanları ile Osmanlıdaki ocaklık ormanları birbirine çok benzemektedir (Yığıtoğlu, 1936). Aynı şekilde Büyük Selçukluların “*iktâ*” sistemini Osmanlılar tımar sistemi şeklinde devam ettirmiştir. Tımar sisteminde fetih yoluyla elde edilmiş toprakların mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte, kullanım hakkı çoğunlukla bölgesel askeri kuvvet bulundurulmuş komutanlara bırakılmıştır. Burada vergiler bölgesel olarak toplanıp yine bölgedeki devlet harcamalarında kullanılmıştır (Koç, 1999).

Osmanlı mali sisteminin 16. Yüzyıldan sonra bozulmasıyla birlikte Rumeli ve Anadolu’daki yerel güçler, adeta özerk bir konuma gelerek idari ve mali kontrolü ele geçirmiştir (Ortaylı, 2017). Vergilerin iltizam usulüyle ihale edilerek toplanması taşrada başkaca menfaat gruplarını ortaya çıkmasına neden olmuştur. Vergi toplama işini alan mültezimler piyasa oluşturup askeri sınıfın elindeki toprakların satılmasını sağlamıştır (Batmaz vd.,1999). Özellikle *cibal-i mübaha* ormanları, mera ve kuru adı altında senet vb. belge karşılığında parça parça satılmıştır (İhsan, 1917). Evveliyatı devlete ait olan birçok orman taşrada yerel özerklik kazanmış nüfuzlu kişilerin eline geçmiş ve kazanç kısmına dönüşmüştür.

Tanzimat Fermanı’nın ilanıyla birlikte yaşanan sorunlara daha köklü çözüm arayışları artmış ve devlet ormancılık ilişkilerine yönelik arayışlara kurumsal bir boyut eklemiştir. Ormanlardan merkezi bir sistemle vergi toplanması için teşkilatlanma yapılmış, mevzuat hazırlanmış ve Ahmed Şükrü Bey 1840 yılından ilk orman müdürü olarak atanmıştır (BOA.İ.MSM.1.11). Ardından orman bulunan bölgelere orman müdürleri ve memurları görevlendirilmiştir. Bu görevlilerden orman mevzuatına göre orman ürünlerinden vergiler toplayıp bölgenin en büyük vergi memuru olan muhasıllara teslim etmeleri istenmiştir (Kılıç ve Ok, 2019).

Tanzimat’ın getirdiği bu yeniliklere ve özellikle vergi düzenlemesine karşı bazı bölgelerde ciddi tepkiler oluşmuştur. Özellikle yerel özerkliğe alışmış çıkar grupları orman gelirlerinin ellerinden gitmesine razı olmamıştır. Bunun sonucu olarak Orman Müdürlüğü bir seneyi bile doldurmadan 1841 yılında kapatılmıştır (Takvîm-i Vekâyi, 1841).

Başarısızlıkla sonuçlanan ilk girişimin üzerinden yaklaşık 15 yıl geçtikten sonra, Tanzimat bürokratları, ormancılığı yeniden kurumsallaştırmak için farklı bir yol izlemiştir. İlk olarak Fransa’dan uzmanlar davet edilerek 1858 yılında ormancılık eğitimine başlanmıştır (Akgür, 1974). Orman mektebinden mezun olan teknik elemanlar ülke ormanlarını incelemiş ve teknik raporlar hazırlamıştır. Arazi Kanunnamesi 1858 tarihinde çıkarılmış ve 1867 tarihinde Orman İdaresi Müdürlüğü’nün kuruluş çalışmalarına yeniden başlanmıştır (Keskin, 2005). Bu tarihten sonra orman teşkilatı Orman Umum Müdürlüğü (1869) ve Orman Genel

¹ Kapudan-ı derya: Deniz Kuvvetleri Komutanı

Müdürlüğü (1937) isimleriyle günümüze kadar faaliyetine kesintisiz devam etmiştir.

Tarihi tecrübe şunu göstermiştir ki, ülkemizde orman konusunda düzenleme yapmak kolay bir iş değildir. Yanlış ve erken adımlar halkın devletine küstüğü ve kolayca unutulmadığı sonuçlar doğurmaktadır. Zira ülkemizde ormanlar, devlet ve halkın karşı karşıya geldiği sorunlu alanlardır.

Ormancılığın Tanzimat bürokratlarınca öncelikli işler arasında alınması dikkate değer bir konudur. Ancak bu müdürlüğün kısa sürede neden kapatılmış olduğunun da araştırılması gereklidir. Bu çalışmanın amacı ve kapsamı, 1840 yılında kurulan Orman Müdürlüğü'nün açılması ile kapanması arasında geçen olayları incelemek, buradan elde edilecek bilgilerden yola çıkarak günümüz ormancılık örgütlenmesine yönelik tartışmalara katkı yapmaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada malzeme olarak kullanılan arşiv belgeleri, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Dairesi Başkanlığı Osmanlı Arşivleri bölümünde 1840-1851 yıllarını kapsayan ilgili fonlarda belge taraması yapılarak temin edilmiştir. Bu malzemeye ek olarak ormancılığa ait basılı kaynaklar, araştırmacıların arşivleri ile İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi kütüphanesi arşivinden yararlanılmıştır. Belirtilen malzemenin incelenmesinde, orman müdürlüğünün kurulduğu dönemin öne çıkan devlet sorunları ve kararlarının saptanması, ilk müdürlüğün yaptığı işler, bu işlerden duyulan rahatsızlığı temsil eden olay ve soruşturma konularına odaklanmış bir inceleme yaklaşımı uygulanmıştır.

3. Bulgular

3.1 Tanzimat'ın ilanı ve ormancılık alanına yansımaları

Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde yeni bir devir başlamış ve Tanzimat'ın amacına uygun kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Tanzimat özellikle maliye ve vergiler açısından bir yenileşme ve yeniden düzenleme girişimi olmuştur (Şener, 1990). Bu kapsamda mal ve mülk güvenliğinin sağlanması; herkesin kudretine göre vereceği vergilerin tespiti ve bu vergilerin dışında hiçbir suretle vergi alınmaması, iltizam usulünün kaldırılması gibi adımlar atılmıştır (Karal, 1976).

Osmanlı ülkesinin her yanında ve her devrinde, yerel nüfuz gruplarının yönetimde söz sahibi olması, Tanzimat'la başlatılan süreci sancılı hale getirmiştir. Bu sebeple Tanzimat bürokratları merkezi yönetimi güçlendirmek gibi zor bir işi ana gündeme almıştır. Özellikle vergiler konusunda yapılmak istenen düzenlemeler tepkiye, şikayete ve yer yer ayaklanmaya neden olmuştur. Diğer taraftan baltalık, ağalık ve baç bazar vb. geleneksel vergilerin tümünün Tanzimat'ın ilanı ile birlikte kaldırılmış olması devlet ormanlarını bir şekilde sahiplenmiş nüfuzlu kişileri çok rahatsız etmiştir.

Tanzimat döneminde bütün reformların hazırlayıcısı ve yürütücüsü olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye²'de Selanik civarında bulunan Kesendire ve Katerin dağlarında gemi inşasına elverişli çok miktarda kerestenin varlığı mecliste görüşülmüş ve böyle verimli ormanların eskisi gibi halkın, tüccarın ve nüfuzlu kişilerin kaderine terk edilmemesi kanaati oluşmuştur (BOA.İ.MSM.1.11). Özellikle muhtekir olarak anılan vurguncuların iskeleye odun getiren köylülerden balta hakkı, kefilleme ve beygir parası ismiyle para alması bu gibi düzenlemeleri zorunlu kılmıştır (BOA.C.BLD.50.2485).

Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, ormanların bir düzen içerisine konularak doğru bir yönetim biçiminin kurulması tartışılmıştır. Ormanların merkezi bir yönetimle devlete ciddi faydalar sağlayacağı fikri kabul görmüştür. Bunun üzerine Kapudan-ı derya Mehmet Said Paşa donanma için gerekli kerestenin güven altına alınması kaygısıyla bir mevzuat çalışması yaptırmıştır. Mehmet Said Paşa'nın mahiyetinde bulunan dilbilimci Redhouse, 1827 yılında Fransa'da yürürlüğe giren orman kanununu Türkçeye tercüme etmiştir (Kılıç ve Ok, 2019). Aynı dönemde Ticaret Nazırı Fethi Paşa, 22 maddelik "Memâlik-i Mahrûse'de Olan Ormanların Tanzim ve Tesviyesine Dair Layiha-i Mütercemedir"³ isimli bir layiha hazırlanmıştır. Fethi Paşa'nın çalışması kabul görmüş ve ilk orman layihası 12 Temmuz 1840 tarihinde Meclis-i Vâlâ'da okunmuştur (BOA.İ.MSM.1.11).

Layihaya üzerine yapılan görüşmelerde, tasarının gayet güzel bir şekilde kaleme alındığı ifade edilmiştir. Kabul edilmesi halinde, şimdiye kadar layıkıyla bakılmamış miri ormanların devlete ve millete daha faydalı olacağı, ülke ormanlarının imarını sağlayabilecek nitelikte bir düzenleme olduğu açıkça belirtilmiştir. Layihanın verdiği yeni imkânlarla, orman bulunan bölgelerde görevlendirilecek personel sayesinde, rastgele, vergisiz ve izinsiz bir dal dahi kesilip taşınmayacağı ve kesilmesine müsaade edilen ağaçlardan rüsum tarifesine göre vergi alınacağı, tersane için gerekli kerestenin korunacağı vurgulanmıştır. Toplanan vergiden personelin maaş ve diğer masraflarının ödeneceği, böylece uygulamanın devlete ek bir yük getirmeyeceği belirtilmiştir (BOA.MVL.d.570). Layiha, 24 Temmuz 1840 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Layihanın öncelikli amacı; tersane, tophane ve kamu binalarının kereste ihtiyacını teminat altına almak ve bununla birlikte ormanlardan sürekli gelir getirecek bir düzen kurmaktır. Bunun için bir idare kurulup personel ataması yapılması, ormanların envanterinin çıkarılması, ormanların usulsüz faydalanma ve yangınlardan korunması, odun dışı orman ürünlerinden faydalanmak, ormanları ihale etmek ve satılan ürünlerden vergi almak gibi konularda çalışma yapılmasını sağlamaktır.

Ardından Tüfekhane-i Amire eski müdürü Ahmed Şükrü Bey, orman nizamının uygulanması için 4.000 kuruş maaşla 18 Ağustos 1840 tarihinde ilk orman müdürü olarak atanmıştır. Ormancılık yönetiminin sivil bir idareye geçişi aşamasında Ahmed Şükrü Bey'in tercih edilmesindeki ana

² Adalet İşleri Yüksel Kurulu, kısaca Meclis-i Vâlâ

³ Osmanlı Devletindeki Ormanların Düzenlenmesi ve İyileştirmesine Dair Lâyihanın Tercümesidir

neden, başarılı bir bürokrat olmasının yanında savunma sanayisi tecrübesinin olması etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan ilk Orman Müdürlüğü'nün kuruluş tarihi konusunda araştırmacılar arasında mutabakat yoktur. Kuruluş tarihi çoğunlukla "Tanzimat'ın ilanından sonra" veya "Tanzimat'la birlikte" gibi zaman aralığıyla ifade edilmektedir. Kesin tarihi verebilmek için mevcut çalışmalar ve arşiv belgeleri şimdilik yetersizdir. Kılıç ve Ok (2019), layihanın kabul edildiği 24 Temmuz 1840 tarihini Orman Müdürlüğü'nün hukuken kuruluş tarihi, Ahmed Şükrü Bey'in müdürlüğe atıldığı 18 Ağustos 1840 tarihini ise fiilen ormancılık teşkilatının hayata geçiş tarihi olarak kabul etmektedir.

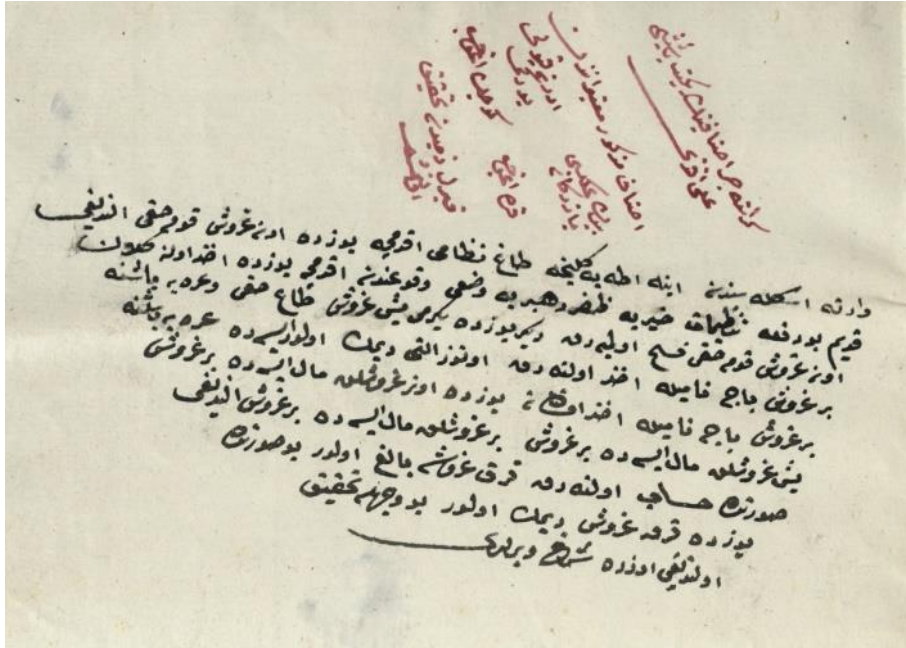
3.2. İlk Orman Müdürlüğü'nün çalışmalarına ilişkin bulgular

Orman Müdürlüğü, kısa süre içerisinde önemli başarılarla imza atmıştır. Ahmed Şükrü Bey bürokratik tecrübesiyle Deliorman⁴'daki üretimi kolaylaştırmış diğer taraftan Anadolu'da ormanlarla ilgili bazı anlaşmazlıkların çözümüyle meşgul olmuştur (BOA.A.DVNSAHK.KR.d.35.91). Konya'nın Bozkır ilçesi köylerinde *cibal-i mübaha* ormanlarından köylülerin ne şekilde faydalanabileceğini yazılı olarak bildirmiştir (Köse, 2018).

Tanzimat bürokratları ormanlardan senelik 20 bin kese⁵ gelir vergisi elde etmeyi düşünmüştür (BOA.İ.MSM.1.11). Bu nedenle Ahmed Şükrü Bey'in başında bulunduğu Orman Müdürlüğü, ormanları bir nizam içerisinde yönetmek ve

tedarik zincirini bozmadan, merkezi bir sistemle adil bir vergi toplayabilmek için yoğun mesai harcamıştır. Nitekim Orman Müdürlüğü'nün faaliyetleri sonucunda eski uygulamalarla kıyaslanamayacak gelir elde edilmeye başlanmış ancak bu durum uzun sürmemiştir. Tanzimat'ın getirdiği yenilikleri içine sindiremeyen kitleler ve ormanlardan ticari amaçlarla yararlanmayı alışkanlık haline getirenler sürekli sorun çıkarmıştır (Koç, 1999). Voyvodalar⁶, Rumeli ormanlarından kayıt dışı olarak % 10 kum hakkı ve sipahiler ise Anadolu ormanlarında kesim yapan köylülerden senede bir kez olmak üzere 2, 3 ve 5 kuruş⁷ arasında değişen vergiler almıştır. Ayrıca bir iskeleden başka bir iskeleye taşıma yapılırken mesafeye göre fahiş vergiler istendiği tespit edilmiştir. Örneğin Varna iskelesinden İğneada'ya gelen keresteden kum hakkı, dağ hakkı ve araba başına 1 kuruş bağ vergisi alınarak toplamda %40 vergi alınmıştır (Şekil 1). Yine muhtelif iskelelerden İstanbul'a gelen orman ürünlerinden %18-30 arasından vergi alınmıştır (BOA.İ.MSM.1.18).

Ülkenin farklı yerlerinde farklı uygulanan keyfi ve yüksek vergiler halk nezdinde huzursuzluğa, sızlanmaya ve şikayetlerin artmasına neden olmuştur. Bu şikayetlerin üzerine Ahmed Şükrü Bey Meclis-i Nafia'ya davet edilerek durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Toplantı sonucunda taşrada orman ürünlerinden kaç çeşit vergi alındığının belirlenmesi ve kayıtların incelenmesine karar verilmiştir. Bu karar gereği Kereste Gümrük Emni Ağası ve İslimiye eski Voyvadası Mustafa Bey ile orman bölgelerinde voyvodalık görevinde bulunmuş uygun kişilerin çağrılmasıyla Meclis-i Muhasebe'de tahkikat komisyonu kurulmuştur (BOA.İ.MSM.1.18).

Şekil 1. Varna'dan İğneada'ya gelen keresteden alınan vergilerin tespiti için keresteci esnafının Yiğitbaşı⁸ Ali Efendi, esnaftan Edirnekapılı Yorgi, Kara Agop ve Küçük Agop'un yaptığı tahkikat tutanağı (BOA.İ.MSM.1.18).

⁴ Deliorman: Bulgaristan'ın kuzeyinde Tuna nehrine yakın ormanlık bir bölge

⁵ Kese: 500 kuruşa denk para birimi

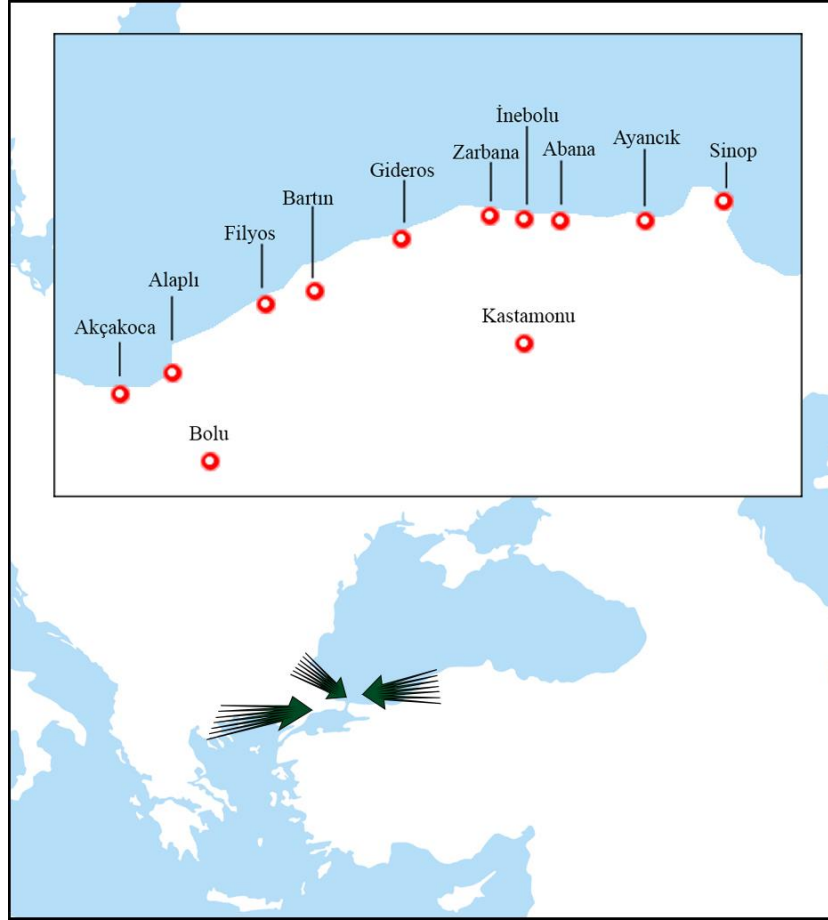
⁶ Voyvoda: Osmanlı Devleti'nde bazı yerlerin iltizamını toplamaya memur edilen görevli kişi

⁷ Kuruş: 100 kuruş 1 Osmanlı lirasına denk olup 1 Osmanlı lirası yaklaşık 6,6 gram saf altın içermektedir

⁸ Yiğitbaşı: Esnaf teşkilatında seçimle gelen ve esnafın resmi işlerini takip eden görevli.

Çizelge 1. Misivri, Ahyolu ve civarı ormanlarında ürünlere göre alınan vergi miktarı (BOA.İ.MSM.1.18).

Kereste cinsi	Dağ fiyatı (para ⁹)	Taşıma Gideri (para)	Alınan Avaid ¹⁰ Vergisi (Para)	Ürünün Toplam maliyeti (para)	İskele Satış fiyatı (para)
Çifte yollama	160	160	40	360	480
Bıçıklık yollama	90	90	24	204	280
Tek yollama	50	50	12	112	155
Çifte omurga	50	50	12	112	160
Tek omurga	25	25	8	58	80
10 zıra yenidoğya	200	200	60	460	640
8 zıra yenidoğya	160	160	40	360	480
6 zıra yenidoğya	100	100	24	224	280
Çifte mana	-	-	-	13	25
Çifte dolap	40	40	8	88	120
Tek dolap	20	20	4	44	60
Yağhane	400	400	120	920	1200
Yakacak Odun	40	40	40	120	120

Şekil 2. İstanbul'a odun ve kömür sevkiyatı yapılan bölge ve iskeleler

⁹ Para: 40 para bir kuruşa denktir.¹⁰ Avaid: Pazara getirilen üründen alınan vergi

Çizelge 2. Anadolu İskelelerinde alınan vergi miktarı (BOA.İ.MSM.1.18).

İskele	Mevcut durum	Tahkikatı yapan
Akçakoca	Odun ve keresteden %45 rüsum alınmaktadır.	Reis Hacı Mehmet Ağa
Alaplı	Orman ürünlerinden %15 rüsum alınmaktadır	Reis Fındıkoğlu Ahmed
Filyos	Öşür olarak keresteden %25 ve odundan %15 alınmaktadır	Kapudan Hüseyin
Bartın	Hızarda malı olan tüccar ve rençberden %25 dağ hakkı alınmaktadır	Kapudan Hacı Hüseyin Ağa
Gideros	Kereste ve odun için %7 rüsum alınmaktadır.	Kapudan Hacı Mehmet
Zarbana	%25 rüsum istenmiş ancak kimse kesim yapmayınca %7 olarak kalmış	Kapudan İmamoğlu Mehmet
İnebolu	Kereste ve odun için %10 rüsum alınmaktadır.	Reis Mehmet
Abana	Öşür olarak %7,5 rüsum alınmaktadır	Kapudan Mustafa ve Salih
Ayancık	Önceden %24-25 alınmış şimdi ise %20 rüsum alınmaktadır.	Kapudan İbrahim
Sinop	Sefine kerestesi için %12,5 diğer kereste için %25 ve odunun çekisine 20 para alınmaktadır.	Kapudan Hacı Hüseyin
Gölpazarı	Kereste ve odun için %25 rüsum alınmaktadır.	Reis Mehmet
Trabzon	belirlenmemiş	Tüccardan Hakkı ve Osman

Yapılan ilk incelemede bugün Bulgaristan sınırlarında kalan Misivri (Nessebar), Ahyolu (Pomerie) ve civar ormanlarında Çizelge 1 'de görüldüğü gibi, ürün bazında değişen farklı vergiler alındığı tespit edilmiştir.

Fıçı Yanko'nun ifadesi ile Varna'dan İgneada'ya yüksek vergiler sebebiyle fıçı tahtası alan yabancı esnafın artık gelmediği ve yerel esnafın mağdur olduğu tespit edilmiştir. Aynı gerekçe ile Selanik körfezi civarındaki ormanlarda da üretim yapılamamıştır. Özellikle İstanbul'a kereste ve yakacak gönderen Anadolu iskelelerindeki (Şekil 2) durumun daha vahim olduğu anlaşılmıştır (BOA.İ.MSM.1.18). İstanbul'a odun taşımacılığı yapan kapudan ve reislerce yapılan inceleme sonucunda iskelelerde alınan vergiler Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Yapılan soruşturmada ayrıca Rumeli ve Anadolu'da görevli muhassıllar tarafından gönderilen hasılat defterlerindeki kayıtların da yetersiz olduğu görülmüştür. Defterlerde kereste, odun ve kömür hasılatı denilerek az bir miktar bedel yazıldığı fakat bunun kimden, nasıl ve hangi ürünlerden ne kadar alındığı belirtilmemiş olduğu tespit edilmiştir (BOA.İ.MSM.1.18).

3.2.1 Tahkikat Sonrası gelişen olaylar ve alınan kararlar

Gerek evrak üzerinde gerekse sahada yapılan tahkikatlarda durumun çok karışık olduğu anlaşılmıştır. Keyfi ve yüksek verginin şeran caiz olmayacağı gerekçe gösterilerek 24 Haziran 1841 tarihinde Meclisi Vala'da yeni kararlar alınmıştır (BOA.MVL.d.63).

Alınan karara göre devlet ormanından büyük kereste üretilmesi durumunda %20 ve küçük kereste için %10, sahipli ormandan üretilecek her türlü keresteden %10 vergi alınması uygun görülmüştür.

Halkın temel ihtiyacı olan yakacak odun ve odun kömüründen hiçbir şekilde vergi alınmayacağı gerekirse odun ve kömürün sorunsuz şekilde halka ulaşması için narha¹¹ tabi olmadan uygun şekilde zamlandırılarak, ürünlerin satılmasına müsaade edilmesi kararlaştırılmıştır.

Yabancı ülkelere satılacak ürünlerden normal vergisinin haricinde %15 ek vergi alınması ve şayet ürünler İstanbul üzerinden gidecekse söz konusu ek verginin %25 olarak uygulanması da istenmiştir. Ayrıca vergisi ödense dahi orman ürünlerinin çapı, miktarı ve cinsi açıkça belirtilerek, Ticaret Nezaretinden izin alınması ve aksi takdirde hiçbir şekilde sevkiyat yapılamayacağı bildirilmiştir (BOA.C.NF.03).

Bununla birlikte büyük kereste diye tarif edilen ürünlerin vergisinin daha yüksek tutulmasındaki gaye gemi ve bina yapımında kullanılan ve kolay yetişmeyen ağaçların korunmasıdır. Özellikle Tuna nehrinin bir tarafından üretilen ve yabancı ülkelere satılan kalas kerestesinin üretiminin faydalı olmadığını, ormanların büyüüp gelişmesi için mutlaka nöbet usulüyle kesilmesi ve üretim amaçlı ormanlara hiçbir şekilde yol yapılmaması istenmiştir. İster devlet ormanı ister özel orman olsun askeri ihtiyaçlara uygun yerlerin korunmasına vurgu yapılmıştır.

Tüm bu işlerin orman bölgelerinde bulunan üst düzey bürokratlar tarafından denetlenip düzenleneceği için, taşrada orman müdürü istihdam edilmesinden vazgeçilmesi istenmiştir. Ayrıca alınan ve alınacak kararların tümü resmî gazete hüviyetindeki Takvîm-i Vekâyi'de ilan edilerek duyurulması talep edilmiştir (BOA.İ.MSM.1.18).

3.2.2. Yeni durumun duyurulması

Alınan kararlar 16 Temmuz 1841 tarihinde Maliye ve Takvimhane Nazırlarına bildirilmiştir (BOA.MVL.d.182). Ardından gerekçeli karar Takvîm-i Vekâyi'nin 18 Temmuz

¹¹ Narh: Tüketiciyi korumak amacıyla zorunlu tüketim mallarının üst satış fiyatının belirlenmesi

1841 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Gerekçeli kararın günümüz Türkçesine göre özeti şöyledir:

“Ormanlar hakkında bundan önce uygulama konulmuş olan nizam gereği her tarafa memurlar tayin edilmiş idi. Bu memurlar ormanlardan kesilecek kereste ve odun ile yakılacak kömürden kararlaştırılmış rüsum toplanmasına başlanmış ise de bunlar kendilerine verilen layihaların hükümlerine uymayıp kanuna ters şekilde bazı mahallerde dağ hakkı vb. ücretler almaya giriştikleri öğrenilmiş ve konu hakkında inceleme yapılmıştır. Halkımızın huzuruna karşı zalimce bir iş olarak bu durum kereste, odun ve kömür fiyatının kat kat artmasına sebep olmuş ve millete ağır bir yük yüklemiştir. Padişahımız, mevcut durumun adil bir hale getirilmesi ve halkın imkanlarının iyileştirilmesi için konunun meclisi ahkama adliyyede müzakere ve mütalaa edilmesine izin vermiştir. Rumeli ve Anadolu’da devlet arazisinden olup sonradan bir şekilde başkalarına bırakılmış olan ormanlardan kesilecek keresteden geçmişin beri alınan gümrükten başka alınmakta olan avaid ve diğer vergilerin makul seviyede olmadığı anlaşılmıştır. Bundan böyle şahıs, vakıf veya köylere mahsus ormanlardan sahipleri tarafından kesilecek odun ve hazırlayacakları kömürden adalet ve merhamete aykırı olarak hiç kimseden bir akçe istenmeyecektir. Devlete ait ormanlardan kesilecek büyük keresteden %20 ve küçük keresteden %10 kesim vergisi alındıktan sonra gümrüğü dahi mutat şekilde alınacak ve bundan dahi kum hakkı vesaire bahane ile bir akçe alınmayacaktır. Şahısların elinde bulunan ormanlardan kesilecek ufak keresteden de %10 rüsum alınacaktır. İstanbul’a getirilen veya ülke içinde satılan odun ve kömürden hiç fert tarafından bir akçe rüsum istenmeyecek fakat yabancı memleketlere gittiği takdirde rüsumat ve gümrük alınacaktır. Artık odun ve kömürden vergi alınmayacağı için bunların fiyatı şimdiki rayiçten aşağı incek ve böylece halkımız huzura kavuşacaktır. Bununla birlikte odun ve kömür sahipleri kendi hallerine bırakılmayıp mahalli fiyatı layıkıyla tahkik ve tetkik ile münasip bir miktar kar payı eklenerek uygun bir fiyat ile sattırılması için İhtisab Nezareti¹² tarafından hakkıyla gerekli itina ve gayret gösterilecektir. Bu hususta hiçbir şekilde yavaşlık ve müsamaha olmayacaktır. Devlete ait olup şahısların elinde bulunan ormanlardan kesilecek büyük keresteden Tophane-i Amire ve Tersane-i Mamure için gerekli kerestenin bulunduğu alanlar ayrı tutulup ona göre işlem yapılacaktır. Bazı uzak yerlerden kesilerek İstanbul’a getirilip ve buradan da yabancı memleketlere gönderilen keresteden alınacak vergiler yeni düzenlemeyle iyileştirilecektir. Söz konusu ormanlarda yol yapılmadan ve zarar vermeden makul bir seviyede kesim yapmak, ağaçların büyümesini sağlamak ve ormanın yapısını korumak eyaletteki görevli müşir¹³ ve diğer memurlar tarafından sağlanacaktır. Ayrıca artık tüm arazi işleri aksatılmadan müşirler ve diğer memurlarca nezaret olunacağı için orman müdürlerinin lüzumu kalmayacaktır. Zira bu memurlar ellerinde yazılı belge olduğu halde konuyu anlamadıkları, asli işlerini güzel bir şekilde yapmak imkanı varken onun tam aksi hareket ettikleri ve halkı zor duruma düşürdükleri için işbu orman müdürlerinin bundan sonra istihdamlarından vazgeçilmiştir. Alınan kararlar Meclisi Vala’da görüşülmüş ve Padişahımız tarafından onay verilmiştir (Takvîm-i Vekâyi, 1841).”

Ayrıca kısa ve sade bir dille duyuru metinleri hazırlanmış ve iskele gibi yerlerde ilan edilmiştir. Ceride-i Havâdis Gazetesi duyuru metninin, aşağıda tercümesi verilen bir örneğini 19 Temmuz 1841 tarihli nüshasında yayınlamıştır.

“Önceden hazırlanan orman nizamı gereğince gönderilen memurlar aracılığıyla kesilen kereste, yakacak odun ve odun kömüründen vergi ve gümrük alınmış ise de bazı yerlerde normal verginin dışında

dağ hakkı vb. isimler altında vergiler alındığı ve bu durumun odun ve kömürün fiyatının artmasına ve halkın mağduriyetine sebep olduğu bildirilmiştir. Yaz kış buna ihtiyaç olduğundan halkın bunu kolay ve ucuz temin etmesi bakımından alınan vergi Padişahımız tarafından adalet ve merhamete aykırı görülmüş olduğu ifade edilmiştir. Şahıs, vakıf veya köylere ait olan ormanlardan kesilen odun ve kömürden, başta İstanbul olmak üzere, ülke içinde satılanlardan vergi alınmaması, şayet yabancı memlekete gidecekse ondan vergi ve gümrük alınması, odun ve kömürün şimdiki fiyatından aşağı olmamak üzere gerekli araştırma yapılarak uygun şekilde kar konularak ehven satılması, orman bulunan yerdeki müşir ve diğer memurlar tarafından nezaret edileceği, ayrıca odun ve kömürü sahiplerini kendi hallerine bırakmadan İhtisab Nezareti tarafından kontrol edileceği, bunun haricinde kimsenin kendi başına hareket etmemesi hususu Meclis-i Vala’da kararlaştırılmış ve Padişahımız tarafından onaylanmıştır. Herkesin bilmesi için de bu özel belge bastırılıp dağıtılmıştır (Ceride-i Havâdis, 1841).”

Yukarıda çevrili verilen kararlardan da görüldüğü gibi, orman ürünlerine ait piyasanın takibi İhtisab Nezaretine bırakılmıştır. II. Mahmud döneminde kurulan İhtisab Nezareti, esnaf vergilerinin tahsili, piyasa denetimi, şehrin güvenliğinin sağlanması gibi hizmetlerden sorumlu olmuştur. Ancak Ortaylı (2018) İhtisab Nezaretini despot yönetim anlayışına sahip, yolsuzlukla anılan ve hakkında yapılan sık şikayetler nedeniyle istenilen sonucu verememiş bir idare olarak tarif etmektedir.

Dursun (2021) ise doğal kaynakların devlet hazinesine gelir getirici ticari metaya dönüşmesi ve toprak ve emeğin ticaretin öznesi haline gelmesiyle birlikte, en çok taşrada yaşayan halkın mağdur olduğunu, devletin hukuki ve bilimsel söylemlerle doğal kaynaklara el koyduğunu ve arazinin müşterek kullanıcısı olan halkı küçük imtiyazlarla razı etmeye çalıştığını ifade etmektedir.

3.2.3 İlk Orman Müdürlüğünün kapatılma sonrasındaki gelişmeler

İlk Orman Müdürlüğünün açıldığı döneme ait belge eksikliği sorunu, aynı müdürlüğün kapatılması döneminde de kendini göstermektedir. Ormancılık tarihi üzerine çalışmış Kutluk (1942), Koç (1999), Keskin (2005) gibi araştırmacılar belgelerde geçen “orman müdürü ve memurlarının gerek kalmadığı ve istihdamından kaçılması” ifadesini, ilk Orman Müdürlüğünün kapatılmasına yönelik bir karar olarak kabul etmektedir.

Bir başka sorun ise orman müdürlerinin ve memurlarının görevlendirilmesinden vazgeçilmesi sonrasında layihanın da uygulamadan kaldırılıp kaldırılmadığı noktasındadır. Layihanın durumu berrak değildir, gerek meclis görüşmelerinde gerekse duyurularda layihanın durumu hakkında herhangi bir görüş belirtilmemiştir. Kesim, üretim, vergi alınması vb. işleri bölgesel yöneticiler tarafından takip ve kontrol edileceği bildirilmiş ise de layihada bahsedilen orman suçlarının takibi, yangınla mücadele, odun dışı orman ürünlerinin üretimi, kesilecek ağaçların damgalanması, fidan dikimi, tohum ekimi vb. birçok ormancılık çalışmalarının

¹² İhtisab Nezareti: Belediyeler kurulmadan önce bir nevi zabta hizmeti gören kurum.

¹³ Müşir: Güvenlik, asayiş, vergi toplattırılması, devlet ihalesi vb. işlerin yaptırılmasında sorumlu taşradaki en yüksek mülkiye memuru

yapılıp yapılmayacağı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir.

Bu belirsizliğe rağmen, 1842 yılının Şubat ayında Selanik civarı ormanlarının üretime açılması için çalışmalara yeniden başlanılmıştır. Orman ürünlerinden alınacak vergilerin ihale yoluyla toplanması için ilana çıkılmıştır. İlanda, 1840 yılında her ne kadar 7.299 kuruş toplanmış olsa da 1841 senesinin vergisi 51.411,5 kuruş olduğu sonraki yıl için yine bu miktar üzerinden ihale edileceği bildirilmiştir. İhaleyi cazip kılmak için olsa gerek ihale evrakında orman müdür ve memurlarının görevine son verildiği hatırlatılmış, müşir ve defterdar muhatap gösterilmiştir. Diğer bir ayrıntı ise tersaneye yarayacak kerestelerin dışındaki yerlerin tümünde üretim yapılacağı belirtilmiştir (BOA.C.ML.220.98).

Orman müdürlüğünün kapatılmasıyla yerel nüfuz sahipleri memnun edilmiş ancak orman tahribatının önüne bir türlü geçilememiştir. Özellikle sahile ve iskelelere yakın ormanlarda büyük tahribat yapılmıştır. Uzaklarda kalan ormanlara yol yaptırmayarak, kesim ve nakliyatı zahmetli hale getirmek de bir çözüm olmamıştır. 1851 yılında ülke ormanları hakkında bilgi edinmek ve tersanenin ihtiyacı olan keresteyi güven altına almak için İstilanname (envanter) belgesi hazırlanmış ve taşraya gönderilmiştir (BOA.A.MKT.NZD.37.95). Belge, orman nizamı gereği ormanların korunması ve bakımların yapılması gerektiği halde yerel sorumluların görevlerini yapmadıklarından dolayı ormanların harap olduğundan yakınmaktadır. Orman nizamının hükmü kalkmış gibi herkesin ticaret amacıyla istediği yerden istediği ağacı kesip ormanları tahrip ettiği belirtilmektedir. Sahile yakın donanma ve halkın ihtiyacı için neredeyse orman kalmadığı uyarısı yapılmaktadır. Çözüm olarak devlet ormanlarının tamamının Bahriye Nezaretine bağlanması şeklinde yeni bir kurumsal yapılanmayı önermektedir.

1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı'na göre tarım ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması için bilim ve eğitimden faydalanılması hükmü uzman arayışını hızlandırmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1857 yılında Fransa'dan iki ormancı, Tassy ve Stheme, İstanbul'a gelerek göreve başlamıştır. Fransız ormancılar öncülüğünde teknik eleman yetiştirmek üzere İstanbul'da orman mektebi kurulmuştur. Buradan mezun olan teknik elemanlar saha araştırması yapmak, envanter çıkarmak ve kesim miktarlarını belirlemek için ülke ormanlarını gezmiştir. Ardından 1858 yılında Arazi Kanunnamesi ve 1866 yılında ikinci orman layihası çıkarılmıştır. Mevzuat ve teknik eleman eksikliği kısmen giderildikten sonra ormancılığı kurumsallaştırma çalışmaları 1867 yılında yeniden başlamıştır. Bu tarihten sonra orman teşkilatı farklı ilke, farklı organizasyon ve farklı yönetim anlayışlarıyla da olsa, Orman Umum Müdürlüğü (1869) ve Orman Genel Müdürlüğü (1937) isimleriyle faaliyetine günümüze kadar devam etmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Osmanlı İmparatorluğunda yeni bir devir açacak olan Tanzimat Fermanı'nı ilan etmek son derece riskli ve zor bir karar olmuştur. Ayrıca Tanzimat bürokratları başarılı olabilmek için fermanın amacına uygun sosyal ve ekonomik

kararlar almaya mecbur kalmıştır. Kısa bir süre sonra ülke ormanlarının bir nizam içerisinde yönetilmesi gündeme gelmiş ve bu bağlamda mevzuat çıkarılmış, Orman Genel Müdürlüğünün başlangıcını oluşturan teşkilat kurulmuş ve merkezi sistemle ormanlardan vergi toplama dönemi başlamıştır. Bu çalışmaların her biri kendi dönemi içerisinde çağdaş bir yaklaşımdır. Bugün Türkiye ormancılığında görülen pek çok uygulamanın temelleri ilk orman layihası ile atılmıştır.

Ahmed Şükrü Bey'in yönetimindeki Orman Müdürlüğünün çalışmaları istekli ve aksiyoner bir şekilde başlamıştır. Ancak iç ve dış dinamiklerin baskın çıkması üretimi düşürmüş ve fiyatların hızlıca yükselmesine neden olmuştur. Ülke genelinde Tanzimat uygulamalarına genel bir muhalefet var iken orman konusunda da şikayetlerin gelmesi dönemin bürokratların bir hayli bunaltılmıştır.

Acilen konunun muhataplarıyla (bürokrat, tüccar, esnaf, esnaf temsilcileri, kaptan vb.) çeşitli komisyonlar kurulup tahkikat yaptırılmıştır. Tahkikat sonrası alınan karar incelendiğinde başarısızlığın nedeni olarak yerelde görevli memurların tutum ve davranışları gösterilmiştir. Özellikle Takvîm-i Vekâyi'de yayınlanan gerekçeli kararın giriş ve bitiş bölümünde bu durum eleştirel ve sitemli bir şekilde vurgulanmıştır. Ancak orman müdürü olarak görevlendirilen memurların ormancılık eğitimi almadığı halde başarısızlığın tüm yükünü orman memurlarına yıkmamanın dönemin yöneticileri için bir çıkış noktası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca yapılan tahkikatlarda voyvodaların ve sipahilerin de halktan usulsüz ve kayıt dışı olarak odun kesenlerden dağ hakkı ve odun kömürü yapanlardan kum hakkı aldıkları anlaşılmaktadır. Orman müdür ve memurlarına yönelik asıl suçlamanın, ellerinde yetki olduğu halde haksız durumu değiştirmedikleri ve düzene uydukları yönünde olmalıdır.

Tahkikatta layiha gereği alınması istenen vergilerin piyasayı yükselttiği kanaatine varılmıştır. Ancak orman ürünlerinden vergi alınması uygulaması, aslında Tanzimat sonrası ortaya çıkmış ve yeni bir uygulama olmadığı halde, şikayetlerin yoğunluğunun geri adım atmayı zorunlu kıldığı anlaşılmaktadır. Dönemin bürokratlarının atılan geri adımının gerekçesi olarak adil ve merhametli Padişahın da bu durumdan memnun olmadığı ifade etmeleri dikkat çekicidir. Hatta Tanzimat uygulamalarına olan güvensizliği gidermek ve mağdur olan halktan bir nevi özür dileme mahiyetinde yakacak odun ve kömürün yurt içi satışı vergisiz hale getirilmiştir. En önemli karar ise Tanzimat'ın amacına uygun şekilde oluşturulan ilk sivil orman idaresi, yaşanan sorunlar nedeniyle bir yıl dolmadan kapatılmıştır. Kesim, üretim, satış gibi bir kısım ormancılık işlemleri bölgesel yöneticilerin kontrol ve denetimine bırakılmıştır.

Ormancılıkta kurumsallaşma çalışmaları Selanik ormanlarının halkın, tüccarın ve nüfuzlu kişilerin kaderine terk edilmemesi kanaatiyle başlamıştır. Ancak Orman Müdürlüğünün açık olduğu dönemde bu bölgede neredeyse hiç üretim yapılamamıştır. 1841 yılında Selanik civarı ormanlarından sadece 7 bin kuruş civarında vergi geliri elde edilmiştir. Orman Müdürlüğünün kapanmasıyla aynı bölgede vergi geliri 50 bin civarında olacak şekilde ihaleye çıkmıştır.

Böylece ilk orman idaresinin kuruluş girişiminde kazanan taraf, taşranın nüfuzlu insanları ve piyasayı elinde tutan tüccarlar olmuştur.

Ülkemizde orman konusunda düzenleme yapmak kolay bir iş değildir. Zira yanlış adımlar halkın devletine küstüğü ve kolayca unutulmadığı sonuçlar doğurmaktadır. Orman teşkilatının kuruluş sürecinde çeşitli tutarsız vergi uygulamalarıyla devlet ve halk sık sık karşı karşıya gelmiştir. Şartlar olgunlaşmadan yapılan bu gibi düzenlemeler çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Alınan kararların halk nezdinde sindirilebilir olması önemlidir. Bu bakımdan devlet eliyle yönetilen ormanlardaki hukuki ve bilimsel düzenlemelerin halk tarafından kabullenilmesi çok uzun zaman almıştır. Milli Mücadele'nin çetin günlerinde Mustafa Kemal (Atatürk), Kazım Karabekir'e gönderdiği bir telgrafta "Siyasi zümrelerin şimdiye kadar menfaatleri uğrunda halkı oyuncak etmiş olmaları, ahalide her türlü teşkilata karşı bir çekingenlik doğurmuştur" diyerek bu hakikati ifade etmiştir (Karabekir, 1960). Bu bilinçle Milli Mücadele'de halkı küçük imtiyazlarla memnun etmek yerine onların güvenini kazanmak ve ekonomik olarak güçlendirmek için Baltalık Kanunu çıkarılmıştır. Benzer şekilde Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük devrimler yapılmış olmasına rağmen orman konusunda temkinli davranılmıştır. Güncelliğini yitirmiş 1870 tarihli Orman Nizamnamesi dahi 1937 yılında yürürlükten kaldırılabilmiştir.

İlk orman müdürlüğü deneyimi, aslında kurumsal yapının sürdürülebilirliği üzerinde, sosyal değişkenlerin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Halkın benimsemediği bir örgütü padişahlık döneminde dahi ayakta tutmak mümkün olamamıştır. Diğer yandan, alınan merkezi kararları başarıyla yerele aktaracak, eğitilmiş, disiplinli bir örgüt yapısının, kurumsal süreklilik üzerindeki etkisini, ilk deneyimle ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, Orman Mektebi'nin açılmasıyla birlikte yetiştirilen uzman insan kaynağı, açılan ikinci orman müdürlüğünün yaşamasında en etkili faktörlerden biri olmuştur. Bu nedenle, günümüzde de, yeni bir ormancılık kurumu oluşturulduğunda, halkla sağlam bir bağ kurabilip kuramayacağı dikkate alınmalıdır. Belki de, Ağaçlandırma Genel Müdürlüğü ile Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüklerinin tekrar tekrar açılıp kapanmasının nedenlerini de "halkla kurulamayan bağda" aramak gereklidir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA): A.DVNSAHK.KR.d.35.91, A.MKT.NZD.37.95, C.BLD.50.2485, C.ML.220.98, C.NF.03, MAD.d.5018, İ.MSM.1.11, İ.MSM.1.18, MVL.d.63, MVL.d.182, MVL.d.570.

Agoston, G., 2013. Osmanlı'da Savaş ve Serhad. Timaş Yayınları, İstanbul.

Akgür, A. N., 1974. Yurdumuzda ormancılık öğretiminin başlangıç tarihi hakkında bir takvim araştırması. *İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt XXIV, Sayı 1*.

Batmaz, Ş.E., Koç, B., Çetinkaya İ., 1999. Osmanlı Ormancılığı İle İlgili Belgeler I, Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Bostan, İ., 2008. Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği. Kitap Yayınevi, İstanbul.

Ceride-i Havâdis, 1841. Havadisat-ı Dahiliye, 1841, Temmuz 25, Sayı 44.

Dursun, S., 2021. Para ve Çevre: Selçuk Dursun Sunumu "Doğal Kaynaklar ve Metalaşma". <https://www.youtube.com/watch?v=ME7EPi5TtIU> (Erişim: Eylül 2021).

Düstur, 1876. Orman Hakkı Tarifesi. Cilt 3, Sayfa 296.

Guinier, P., 1957. Orman Fakültesi Konferansları 1955, Ormancılık İlminin Gelişmesi, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları 726/49.

İhsan. S., 1917. Ormanlarımızın tarihçesi. *Orman Mektebi Alisi Mecmuası* (1), 26.

İnalçık, H., 2017. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I / 1300-1600 (Çev. Halil Berktaş). İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Karabekir, K., 1960. İstiklâl Harbimiz. Türkiye Yayınevi, İstanbul.

Karal, E.Z., 1976. Osmanlı Tarihi VI. Cilt. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kazıcı, Z., 1986. Osmanlılarda örfi vergiler ve bu vergilerin kaynağı olan örfi hukuk. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2014).

Keskin, Ö., 2005. Orman ve Ma'adin Nezaretinin Kuruluşu ve Faaliyetleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi.

Kılıç, E., 2018. Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Odun Dışı Orman Ürünleri. BTU 4. Uluslararası Odun Dışı Orman Ürünleri Sempozyumu.

Kılıç, E., Ok, K., 2019. Memâlik-i Mahrûsede olan ormanların tanzim ve tesviyesine dair lâyiha-i mütercededir isimli 1840 tarihli belgenin Türkiye ormancılığındaki rolü. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 22, 5-34*.

Koç, B., 1999. Osmanlı Devleti'ndeki orman ve koruların tasarruf yöntemleri ve idarelerine ilişkin bir araştırma, A.Ü. Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM (10). 139-158.

Köse, T., 2018. Karaman Ahkâm Defterlerine Göre Tanzimât Döneminde Bozkır Kazâsı (1839-1876). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Kutluk, H., 1942. Ahmet Şükrü Bey zamanı, *Orman ve Av Dergisi, Sayı 2*.

Kutluk, H., 1948. Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar. Orman Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Lamartine, A., 2008. Osmanlı Tarihi (Çev. Serhat Bayram). Kapı Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İ., 2017. İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. Timaş Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İ., 2018. Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840 - 1880). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Şener, A., 1990. Tanzimat ve Osmanlı maliyesi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 8 / Sayı 2*.

Takvîm-i Vekâyi, 1841. Umûr-ı Dâhiliye. 1841, Temmuz 18. Sayı 228.

Yavuz, K., Saraç, Y., 2003. Aşık Paşazade Osmanoğulları'nın Tarihi. K Kitaplığı, İstanbul.

Yiğitoğlu, A. K., 1936. Türkiye'de Ormancılığın Temelleri, Şartları ve Kuruluşu. Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara.

White, S., 2020. Osmanlıda İsyân İklimi (Çev. Nurettin Elhüseyni). Alfa Yayınları, İstanbul.